

MERESKOVSZKIJ

EMMAUS FELÉ

Ma így szólnak az emberek: Krisztus feltámadott. De mit gondolnak és mit éreznek, mikor ezt mondják? Talán valami olyasfélét, mint amit az Úr tanítványai éreztek, amikor az Emmaus felé vezető úton a megfeszített, eltemetett és föl nem támadott Úrról beszéltek ismeretlen útitársaikkal?

»Pedig mi azt reméltük. ...«

Ma feltámadott Krisztus, holnap pedig a jóllakott el fogja venni a kenyeret az éhezőtől, mint ahogy tegnap is elvette. Ma feltámadott Krisztus, holnap pedig kimennek az utcára a prostituáltak, mint ahogy tegnap is kimentek . . . Krisztus feltámadott és minden a régiben maradt. Akkor is bajban volt a világ, ma is. »Pedig mi azt reméltük...« »De ha Krisztus fel nem támadott, a ti hitetek is hiábavaló !« Nem hiábavaló akkor is, ha feltámadott Krisztus?

Miért nem hiszünk többé? Talán mert be van bizonyítva a fizikai lehetetlensége annak, amiben hittünk? De a fizikai lehetetlenség nem a hitre vonatkozik, hanem a tudásra, a jelenségek

világára, a dolgok földi rendjére; a hit pedig intuíció, átpillantás egy másik rendbe, érintkezés más világokkal. Lehetetlen bebizonyítani, hogy ami itt lehetetlen, az ott is lehetetlen. Nem, mi nem azért nem hiszünk többé, mert be van bizonyítva a fizikai lehetetlensége annak, amiben hittünk, hanem mert észrevettük metafizikai fölöslegességét — vagy legalább is úgy rémlik nekünk, hogy észrevettük. Nem az a kérdés öli meg a hitet: hogyan lehet hinni — hanem az, hogy: miért higgyünk? És valóban: miért is higgyünk Krisztus feltámadásában? A feltámadás: az élet győzelme a halálon. De személytelenül, a fajra vonatkoztatva, mindenütt szemünk előtt látjuk ezt a győzelmet. Az egész szerves élet nem más, mint az élet örökös győzelme a halálon, halál és feltámadás. Testünknek minden meghaló sejtje megünnepeli feltámadását az új sejtben, amely megszületik; minden növény — a magban, minden állat — a csírában. Az egyén halandósága, a faj halhatatlansága — így hangzik a természet törvénye. A természet nem ismer halált, mert nem ismer egyént; csak az emberben támad föl az egyén fogalmával együtt a halál fogalma is. A halál kérdése az egyén kérdése.

Mi az egyén? Ha csak jelenség, akkor el van döntve a kérdés: a halál, a jelenség vége az egyén végét is jelenti. A vizen buborék támadt és elpattant; egy hang fölcsendült és elhalt; egy tűz fellobogott és kialudt. Volt — és most mintha sohasem is lett volna. A halál nem semmisített meg semmit; csak föltárta annak tényleges semmiségét, ami valaminek látszott. Nincs feltámadás, mert nincs semmi, ami feltámadhatna.

De ha az egyén több, mint jelenség, ha csak egyetlen ponton is érinti a többi világokat, akkor az egyén kérdését nemhogy eldöntené, hanem éppen fölveti a halál.

A kereszténység Krisztusnak, az Abszolút Egyénnek megnyilatkozása. Azért is veti föl a halál kérdését az egyén kérdése gyanánt; azért alapvető dogmája a kereszténységnek az Abszolút Egyén győzelme a halálon — Krisztus föltámadása.

Schopenhauer a kereszténységgel ellentétes, ó-buddhista vagy új-európai választ ad a kérdésre. Ezt nemcsak a filozófiai, hanem a vallásos (vagy vallásellenes) megismerés legnagyobb világosságával cselekszi.

A »princípium individuationis,« a megkülönböztetés, az egyénekre való felosztás alapelve csak a jelenségek világában, térben és időben található meg. »Az akarat egy, mint olyan valami, ami kívülesik időn és téren, a princípium individuationis-on, vagyis a sokság lehetőségén. Csakhogy nem veszik észre, hogy az egyén, a személy nem magánvaló akarat, hanem már jelensége az akaratnak, mint ilyen már determinálva van és beleolvadt a jelenség formájába.« (A világ mint akarat és képzet, II. 23.) »Az egyén csak jelenség... a semmiből jó... és a semmibe tér vissza.« Az egyének megsemmisítésével »maga a természet teljes naivsággal mondja ki azt a nagy igazságot, hogy csak az eszméknek van tulajdonképeni realitásuk, nem az egyéneknek — t. i. azok az akaratnak tökéletes objektiválásai.« (IV. 54.) Az egyetlen akarat a princípium individuationis alapján térben és időben számtalan egyénné sokszorozódik, »mint egy kép az üveg facette-jein.«

»Haec omnes creaturae in totum ego sum et praeter me aliud ens non est« (mind e teremtmények én vagyok és rajtam kívül nincs létező) — mondják a Veda Upanisádjai. Vagyis: minden bennem van: én semmi vagyok; minden semmi.

A jelenségek világa Maja szövédéke, mely fátyolként van a halandók szemére borítva. És az egyénekre való felosztás, a princípium individuationis az a szövőszék, melyen ez a fátyol készül.

Krisztus a legmagasabb, de nem az Abszolút Személyiség. A semmiből jó és a semmibe tér vissza. Meghalt és nem támadt fel.

Schopenhauer így kiveszi Krisztust a kereszténységből s aztán azonosítja ezt a buddhizmussal; ránézve mindkét vallásnak egyforma az értelme: »az élet akaratának tagadása.« Ez az egész világfolyamat végső értelme is: az élet homályos akarása, a megismeréstől megvilágítva, önmaga megsemmisítésén, az élet gyötrelmétől való szabadulásra törekszik. »Ha nincs akarat: nincs képzet, nincs világ. Előttünk mindenesetre csak a semmi marad... Őszintén bevalljuk: ami az akarat teljes megszűnése után megmarad, föltétlenül semmi mindazoknak, akik nincsenek tele akarással. De megfordítva is: azoknak, akikben az akarat megfordult és megtagadta önmagát — a mi annyira reális világunk, napjaival és tejútjaival együtt: semmi« — ezekkel a szörnyű szavakkal végzi szörnyű könyvét Schopenhauer.

Erre kellett hát neki az Abszolút Egyén, a feltámadott Krisztus tagadása — a nemlét akarásának igenlésére!

A modern empiria is ugyanarra a végső következtetésre jut, amelyre a modern metafizika jutott. Mecsnikov professzor, a biológiai ciklusról való tanításában, ha más síkban is, de ugyanolyan értelemben oldja meg a halál kérdését, mint Schopenhauer.

A halál azért félelmes és fájdalmas, mert az emberek az emberi szervezet mai állapotában túlságosan korán halnak meg; de ha majd egyszer a »biológiai ciklust«, az állati élet természetes körét megfutva elérik a legmagasabb kort, nem lesz többé oly félelmes a halál. Ahogy az est leszálltával megjő az alvás vágya, úgy jó majd meg a halál vágya az öregkor bekövetkeztével; az öregnek ugyanazt jelenti a meghalás, mint az elfáradottnak az elalvás. Minden vallás, minden az egyén halhatatlanságáról szóló tanítás a haláltól való félelmen épül; ha egyszer ez a félelem eltűnt, el fognak tűnni a vallások is mind.

A kérdés ilyen megoldásának láttán eszébe sem jut az embernek, hogy az állati, reménytelen, öntudatlan — és az emberi, személyes, öntudatos halálfélelem nem ugyanaz; hogy a haláltól való félelmet a fájdalom nem növeli, sőt eltompítja, akárcsak az ecet kábító ereje. Minél csekélyebb a fájdalom, annál nagyobb a félelem, annál világosabb az öntudat, annál kényszerítőbb a kérdés: mi történik most azzal, ami egyén volt? Jobb-e az élő kutya, mint a döglött oroszlán? A természetnek, a biológiának nem is kérdés ez; de igenis az a lélektannak és az embernek. És az ember nem mondhat le erről a kérdésről, amíg egyáltalán ember. A fájdalom nélküli halál, a »biológiai ciklus« lezárása talán »békés«, de semmiképpen sem »gáncsolhatatlan vége az életnek.« Minél fájdalmasabb, annál gáncsolhatóbb.

Ott fekszik a halott Cordelia Lear karjaiban. Mit törődik ő az eljövendő emberek »biológiai ciklusával«, fájdalom nélküli halálával? Cordelia most halott, és most nem Cordelia érez fájdalmat, hanem ő. A kutya él a macska él, él a legutolsó teremtmény is, és Cordelia halott, Ő

szerette az élő és szereti a halottat is. De a halott — semmi. Hogy lehet egy semmit szeretni? Az élet értelme a szeretet, és ez az értelem értelmetlenség volna?

Az élet akarása végigcsinálja a maga »biológiai ciklusát« ha ez a ciklus bezárult — akkor lehull Maja csalóka fátyola és nyilvánvalóvá válik az élet igazi értelme vagy értelmetlensége; a halál akarása, a nemlét akarása.

Bármennyire eltérnek is egymástól Schopenhauer és MecsNIKOV, ebben megegyeznek. Csakhogy ami az egyiknek tragédia, az a másiknak idill; egyik pesszimista, másik optimista; egyik nehéz és ijesztő, másik könnyű és örvendező lelkiállapotban van. Egyébiránt: nem ijesztőbb ez az örvendezés a legijesztőbb dolognál is?

Schopenhauer és MecsNIKOV azt mondták ki, ami a mai európai kultúra levegőjében lebeg, a metafizika sivár magaslatain és az empiria népes síkságain egyaránt: a mai keresztény nyugat megegyezik a régi buddhista kelettel az élethez való akarat tagadásában, a nemléthez való akarat igenlésében.

Az élet akarásának bukása: az egyén bukása. Ha nincs egyén, nincs halál. A reménytelenség: halhatatlanság.

Ezért aztán a halhatatlanság minden fölösleges dolgok közt legfölöslegesebb, minden értelmetlen dolgok közt legértelmetlenebb nekünk. Nincs semmi, ami meghalhatna, nincs semmi, ami föltámadhatna.

Igen, a halál eltűnt. Ugy élünk, gondolkozunk, érzünk, cselekszünk, mintha nem is volna halál. Első parancsolatunk: feledkezzél meg a halálról. A halálra emlékeztetni a legnagyobb illetlenség. Ha Párisban polgári temetés van, az elhunyt háza előtt megáll egy elegáns kocsi, hosszú, keskeny, feketére lakkozott, szekrényforma hátsórésszel. Ebbe a szekrénybe kerül a holttest, s a koporsó oly gyorsan, nesztelenül siklik be, hogy az ember az első pillanatban meg sem érti, mi történik itt. Az egyiptomi piramisok és ez a lakkozott szekrény a halál gondolatának megtestesülései.

Istenek és állatok semmit sem tudnak a halálról. Milyen hát ez a mi nemtudásunk: isteni vagy állati?

A nemlét akarása ellen semmit sem lehet szólni, csak azt kérdezhetjük: miért hordozza még az ember ezt a — Schopenhauer szerint — részben semmis, részben rettentő életet? Nem jobb-e egyszerre végét vetni, amint ezt Kali istennő indus tisztelői tanítják, akik gyilkosság vagy öngyilkosság segítségével szabadítják meg a világot az élet akarásától?

Talán mi is ezek felé igyekszünk? A gyilkolás szelleme ott lebeg már Európa fölött. A fölfegyverzett népek készen vannak, hogy részeg bicskások vagy vadállatok módjára rohanják meg egymást és olyan mészárláshoz fogjanak, aminőt még nem látott a világ. Európa fölött a gyilkolás szelleme lebeg, Oroszország fölött pedig — az öngyilkosság szelleme. Golyó, hurok és mérgeg mindennapos jelenséggé váltak nálunk, majdnem az alkotmányunk legfontosabb pontjává. Mint Tertullianus mondta a mártírokról: úgy szállunk a halálba, akár a méh a mézre.

Ha ez tovább is így marad, nemsokára kielégül nemlét-akarásunk.

Ki jobb: a gyilkos vagy az öngyilkos? A feltámadás semmiesetre sem szükséges egyiknek sem. Miért gerjedezik hát úgy a szívünk ezen a húsvéti éjszakán mikor a templomban azt éneklik : »Krisztus feltámadott« — miért ég úgy, mintha még mindig velünk volna az ismeretlen utitárs, mint akkor, az Emmaus felé vezető úton? »Avagy nem gerjedezett-e a mi szívünk mibennünk, amikor nekünk szóla az úton?«

»Miért vagytok szomorú ábrázattal?«

»Csak te vagy-é jövevény Jeruzsálemben és nem tudod, minémű dolgok lettek abban e napokban?«

»Micsoda dolgok?«

»Amelyek esének a Názáretbeli Jézuson... Mimódon adák őt a főpapok és a mi főembereink halálos ítéletre és megfeszíték őt. Pedig mi azt reméltük...«

»Óh balgatagok és rest szívűek mindazoknak elhivesére!...«

Hinni nem birtunk, hadd tudjunk hát: ha Krisztus nem támadott fel, ha az Abszolút Egyén nem győzte le a halált, akkor az élet végső értelme értelmetlenség, a nemlét akarása, s a gyilkolás és öngyilkosság szellemét nem lehet elhárítani.

Ezt akarjuk-e? Mielőtt elhatároznók magunkat, gondolkozzunk és szemléljük az ismeretlen utitárs arculatát. Nem ismerjük hát meg? Nem fogjuk azt mondani:

»Krisztus feltámadott, valósággal feltámadott?«